

Savezna Republika Jugoslavija – – mogućnosti i perspektive

MILOVAN RADA KOVIĆ

Autor u članku ukazuje na novu geopolitičku poziciju jugoslovenske države. U vezi s tim, izdvaja tri grupe pitanja: (1) razvojna perspektiva Jugoslavije u domenu energetike i infrastrukture; (2) krizna područja u SR Jugoslaviji (južni Jadran, Sandžak i Kosovo) i mogućnosti za prevazilaženje postojeće napetosti na njima; (3) mogućnosti za stabilizaciju geopolitičkog položaja zemlje u novom evropskom okruženju, sa sve naglašenijom ulogom Mađarske u tzv. nemačkom bloku, nova uloga Albanije u okviru aspiracija Italije prema Balkanu i očekivana geopolitička ofanziva Turske ka centralnom Balkanu i muslimanskim državama bivšeg Sovjetskog Saveza.

Uvodna razmatranja

Treća Jugoslavija, nastala u balkanskim ratnim dramama stvaranja „novog svetskog poretka“, kao nova politička činjenica u balkanskim, evropskim i svetskim razmerama, nametnula je nekoliko pitanja vezanih za:

- 1) opstanak federacije Srbije i Crne Gore, odnosno nove jugoslovenske države;
- 2) pravilno uočavanje potencijalnih problema, važnih strateških i mogućih kriznih područja SR Jugoslavije;
- 3) mogućnost prevazilaženja problema i otklanjanje eventualnih napetosti u rejonima važnih strateških tačaka i mogućih kriznih područja u SR Jugoslaviji.

MOGUĆNOST OPSTANKA NOVE JUGOSLOVENSKE DRŽAVE

Savezna Republika Jugoslavija je formirana u uslovima ekonomske blokade, opterećena mnoštvom izbeglica iz novoformiranih balkanskih država nastalih na prostorima tzv. druge Jugoslavije. Otuda se nameće pitanje koliko je sposobna da sama ublaži mere ekonomske izolacije i, u vezi s tim, tri osnovna problema, koji se odnose na hranu, energiju i pitanje vojne sposobnosti za odbranu.

Problem hrane moguće je prevazići i rešiti u okviru zemlje zahvaljujući Vojvodini, centralnoj Srbiji i nekim drugim područjima.

SLIKA 1: U SR Jugoslaviji ima 6.485.596 Srba, ili 62,3 odsto; 1.700.000 Albanaca, ili 16,6 odsto; nešto više od 520.000 Crnogoraca, ili 5 odsto; 345.376 Mađara, ili 3,3 odsto; 343.233 Jugoslovena, ili 3,2 odsto; 327.158 Muslimana, ili 3,1 odsto; i 656.974 ostalih, ili 6,3 odsto (1992). Prema broju žitelja i površini, SRJ i dalje će biti nadmoćnija od suseda iz doskorašnje federativne jugoslovenske zajednice, ali i od mnogih drugih evropskih zemalja: Mađarske, Bugarske, Grčke, Austrije...

SLIKA 2: Mogući pravci naftovoda SR Jugoslavije

Naime, na tim prostorima se mogu uzgajati potrebne privredne kulture u količinama dovoljnim da se podmire potrebe ne samo stanovništva Jugoslavije već i izbeglica iz drugih krajeva nekadašnje zajednice Južnih Slovena. Čak i neki krajevi koji se sada nalaze pod zaštitom snaga Ujedinjenih nacija, a u kojima žive Srbi (zapadni Srem, istočna Slavonija), imaju mogućnosti za obezbeđenje ishrane svog stanovništva kada se život u njima normalizuje.

Drugi problem, koji se odnosi na energiju, takođe je veoma značajan, ali je činjenica da SR Jugoslavija ne oskudeva u energetske potencijalima (jedna od najznačajnijih hidroelektrana, na Đerdapu, zajednički je poduhvat jugoslovenskih i rumunskih neimara još iz vremena druge Jugoslavije). Međutim, pitanje sirovina tesno je povezano s pitanjem energije, a taj problem je nešto složeniji. Naime, jedna od neophodnijih sirovina je nafta i svi njeni derivati,¹ a zbog ratnih dejstava na ovim prostorima prekinut je tzv. jugoslovenski naftovod, na pravcu ostrvo Krk–Rijeka–rafinerija Pančevo.² S obzirom na to, kao i na ekonomsku blokadu u kojoj se zemlja našla, tzv. naftni problem, odnosno problem nabavke i transporta te sirovine, nametnuo je pitanje izgradnje novog naftovoda, i to u vreme teške ekonomske krize. SR Jugoslavija ima nekoliko rešenja za izgradnju nove trase naftovoda.

1. Prvi pravac, dužine 450 kilometara, jeste tzv. severna alternativa. Počinje od rafinerije Pančevo, preko Novog Sada, do mađarskog grada Fenješlitke, na tromedi Mađarske, Slovačke i Ukrajine, a odatle vodi do ukrajinskog grada Užgord, gde bi se naftovod sastavio sa transsibirskim postrojenjima „Družba 2“.

2. Druga trasa je nešto istočnije, a vodi od Pančeva, preko Novog Sada, kroz Rumuniju, uz mađarsku granicu, takođe do ukrajinskog grada Užgord, gde bi se sastavila sa transsibirskim postrojenjima „Družba 2“. Ta trasa bi bila duga 500 kilometara.

3. Južna alternativa je pravac od Pančeva, kroz jugoistočnu Srbiju, preko Niša i Makedonije, do Grčke luke Solun, dužine 680 kilometara.

4. Postoji još jedna verzija južne alternative: pravac rafinerija Pančevo–jugozapadni prostori Srbije–severoistočni prostori Crne Gore–crnogorska luka Bar, na južnom Jadranu, dužine 500 kilometara.³

¹ Saveznoj Republici Jugoslaviji potrebno je od šest do sedam miliona tona sirove nafte godišnje. Uz porast potreba od 1,8 odsto godišnje, 2010. godine SR Jugoslaviji bi trebalo oko devet miliona tona sirove nafte.

² Prevoz nafte od rafinerije Pančevo nekadašnjim jugoslovenskim, a sada tzv. jadranskim naftovodom prekinut je septembra 1991. godine.

³ Verovatno bi se od te luke gradio naftovod kapaciteta 6–10 miliona tona sirove nafte. Za potrebe iskrcavanja tankera trebalo bi u neposrednoj blizini luke Bar izgraditi posebnu naftnu luku, kao i dvostrani petrolejski vez za brodove do 150.000 DWT i odgovarajući lukobran za zaštitu brodova na vezu. Lukobran bi se izgradio u produžetku brda Volujica, ukupne dužine 1.100 metara. Naftovod bi išao uz budući auto-put Beograd–Bar ili uz postojeću prugu i saobraćajnice.

Tom projektu bi mogla, eventualno, preko Kosova i Metohije, da se priključi i skopska rafinerija, trasom dugom 260 kilometara.

U normalnim okolnostima ekonomski činilac bi bio odlučujući prilikom izbora pravca budućeg naftovoda. Ali, s obzirom na formiranje novih država na tlu nekadašnje Jugoslavije, kao i na neke „probudene ambicije starih suseda“, SR Jugoslavija mora voditi računa i o bezbednosti nove trase naftovoda, pa se pravac Pančevo – Bar čini najprihvatljivijim. Čak i u slučaju otvaranja nekadašnjeg jugoslovenskog naftovoda Krk – Rijeka – Pančevo, SR Jugoslavija bi trebalo da izgradi sopstveni, pre svega zbog ekonomskog iskustva i političke mudrosti.

U ovoj fazi razvoja SR Jugoslavije najakutnije je pitanje njene vojne sposobnosti za odbranu. Pre svega, vojne formacije nove države moraju „u hod“ da se transformišu u političko-ideološkom, vojnostrategijskom i vojnoformacijskom smislu. Ideološki, u Vojsci Jugoslavije već su učinjene neke izmene, koje su za stanovništvo vidljive u promeni imena i simbola nekadašnje JNA, kao i u odlasku u penziju dela starešinskog kadra i postepenom uvođenju novog. U vojnostrateškom smislu, Vojska Jugoslavije delovaće na znatno manjem teritorijalnom prostoru, ali u mnogo složenijem i komplikovanijem okruženju nego jedinice JNA u SFR Jugoslaviji. Vojnoformacijski,⁴ pomorske snage SR Jugoslavije našle su se u najtežem položaju. Nekadašnji prostor, od Tršćanskog zaliva do Ulcinja, sveden je na odbranu obale od Herceg-Novog do Ulcinja. Pored centralnih italijanskih i južnih albanskih pomorskih snaga, u novim uslovima jugoslovenske pomorske snage moraju obratiti pažnju i na zapad, odnosno stvaranje buduće hrvatske mornarice.

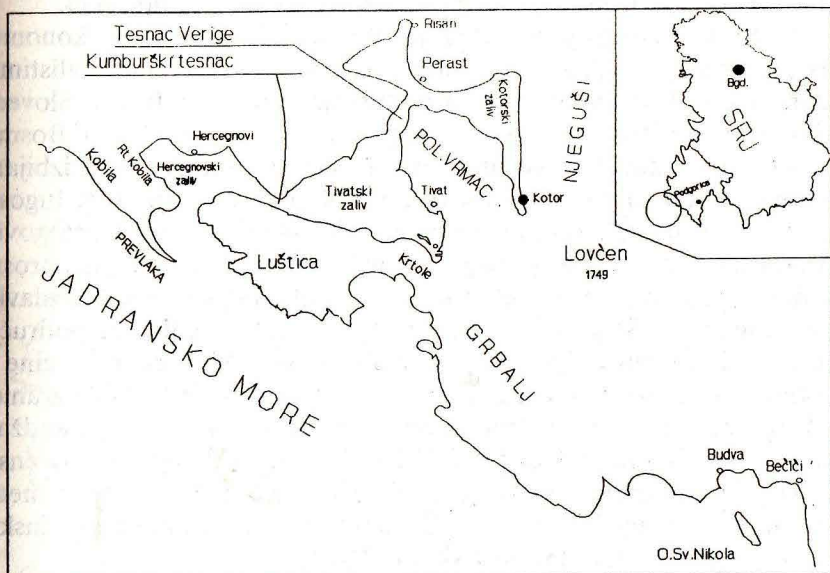
VAŽNE STRATEŠKE TAČKE I MOGUĆA KRIZNA PODRUČJA SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

Osim problema vezanih za hranu, energiju i sirovine, SR Jugoslavija ima nerešen problem Prevlake i ozbiljan demografski problem na prostoru Kosova i Metohije, kao i mogući verski i nacionalni problem u Sandžaku. U bliskoj budućnosti javiće se i problemi vezani za saobraćaj, jer će glavne komunikacijske pravce, koji su u SFRJ bili usmereni u pravcu zapad-istok, morati da zamene pravci sever-jug, odnosno severozapad-jugoistok, što će iziskivati nova ulaganja u izgradnju saobraćajnica. Svemu tome treba dodati tešku ekonomsku situaciju i nemogućnost zajedničkih privrednih i industrijskih projekata sa stranim investitorima zbog ekonomske blokade.

⁴ U Ustavu SR Jugoslavije, čl. 135, koji se odnosi na Vojsku SR Jugoslavije, pored profesionalnog oficirskog kadra, predviđena je i profesionalizacija vojničkog sastava.

Krizne strateške tačke

Mogućnost kontrole ulaska svih vrsta plovila u Bokokotorski zaliv, kao i kontrole Jadrana, učinila je Prevlaku⁵ strateški veoma značajnom, a spor između Hrvatske i Crne Gore oko suvereniteta nad njom može stvoriti spornu tačku na tom delu Jadrana. Zbog osmatračkih postrojenja na Prevlaci i važnosti Boke za mornaricu Vojske Jugoslavije nezamislivo je da se ta baza nađe u drugoj državi, jer bi to sve pomorske akcije mornarice Jugoslavije činilo uočljivim i predvidljivim.

SLIKA 3: Bokokotorski zaliv

Izvor: *Vojna enciklopedija, knjiga 1, Beograd, 1958.*

Druga važna strateška tačka – Ulcinj, nalazi se na južnom delu obale SR Jugoslavije. Prema nekim analizama, iskrcavanje neprijateljske mornaričke pešadije i desant s mora bez ogromnih gubitaka moguće je samo na njegovim peščanim obalama. S obzirom na demografsku osnovu, blizinu albanske granice i često prisustvo brodova iz američke 6. flote, Zapadnoevropske unije i NATO-a, Ulcinj je potencijalna krizna tačka čije bi aktiviranje ugrozilo i luku Bar, što bio moglo da dovede do presecanja komunikacije Beograd – južni Jadran, kao i

⁵ Poluostrvo Kobilja, koje se završava rtom Oštro, poznatim kao Prevlaka, veoma je važno jer se sa njega potpuno kontroliše ulaz u Boku. Ko poseduje Prevlaku, odnosno rt Oštro, kontroliše Bokokotorski zaliv, onemogućava baziranje protivničkih pomorskih snaga u širem rejonu i ima kontrolu nad otvorenim morem južnog Jadrana (Boško Antić: *Malo more – velike podele*, „Vojska“, str. 58, 18. jun 1992).

drugih komunikacijskih linija. U kombinaciji s eventualnom nestabilnom situacijom na Kosovu i Metohiji i u Sandžaku, pravcem iz Ulcinja mogla bi biti ugrožena i Podgorica. Zbog toga je za bezbednost savezne države i jugoslovensku vojsku Ulcinj, zajedno sa Prevlakom, izuzetno važna strateška tačka.

Potencijalna krizna područja

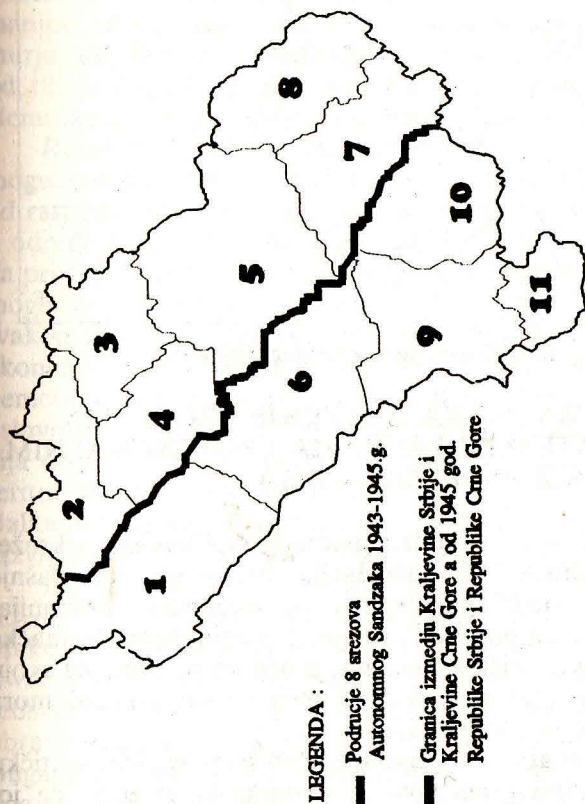
Savezna Republika Jugoslavija ima neke oblasti koje su potencijalna krizna područja, pre svega Sandžak i Kosovo i Metohiju.

U SFR Jugoslaviji Sandžak je bio samo nedovoljno ekonomski razvijeno područje. Ipak, decenijama je služio raznim nacionalistima i separatistima kao mogućnost za razbijanje zajednice Južnih Slovena. Tako ga je tokom Drugog svetskog rata tzv. NDH, kao i Bosnu i Hercegovinu, uključila u svoju državu. Poslednjih godina, posle izbijanja nacionalističkih sukoba na Kosovu i Metohiji i razbijanja SFR Jugoslavije, a posebno posle stvaranja samostalne države Bosne i Hercegovine i aktiviranja političkih partija s nacionalnim programima, prostor Sandžaka postao je jedno od mogućih kriznih područja SR Jugoslavije. Geostrategijski, Sandžak se nalazi na izuzetno osetljivom području; fizički spaja Bosnu i Hercegovinu sa Kosovom i Metohijom, a čine ga muslimanska naselja, s jedne, i srpske i crnogorske republičke granice, sa druge strane. Sada, u novim političkim uslovima, prostor Sandžaka spaja samostalnu republiku Bosnu i Hercegovinu i drugo jugoslovensko potencijalno nemirno područje – Kosovo i Metohiju. Istovremeno, geografski razdvaja Srbiju i Crnu Goru, i to nekim naseljima s većinskim muslimanskim življem (Sjenica, Tutin, Rožaje).⁶

Kosovo i Metohija je „staro područje napetosti“. Na tom prostoru živi oko dva miliona stanovnika, od kojih više od 90 odsto čine pripadnici albanske narodnosti, a pošto se direktno graniči s Republikom Albanijom, to stvara dodatne probleme. U poslednje vreme, pored poznatih problema na Kosovu i Metohiji, u Albaniji je promenjen politički sistem, pa secesionističke zahteve i teritorijalne pretenzije, koje je raniji režim manje-više dozirao prema postojećoj političkoj situaciji, novi režim u Tirani i ne pokušava da sakrije, već albanski političari u mnogim istupanjima otvoreno traže, pod izgovorom „brige za ljudska i nacionalna prava“, posebnu „republiku Kosovo“, a zatim i priključenje te teritorije Albaniji.

⁶ Moguću „saradnju u dobijanju legitimnih prava“ muslimanskog stanovništva u Sanžaku i albanskog sa Kosova i Metohije otvoreno je najavio u intervjuu pariskom listu „Le Figaro“, 15. maja 1992, predsednik Nacionalnog muslimanskog saveta Jeka Ljulđuraj: „Albanci i muslimani su saveznici u jednoj demokratskoj koaliciji koja traži specijalan status za etnički homogene regione“ (intervju je prenela „Politika“, str. 4, 16. maj 1992).

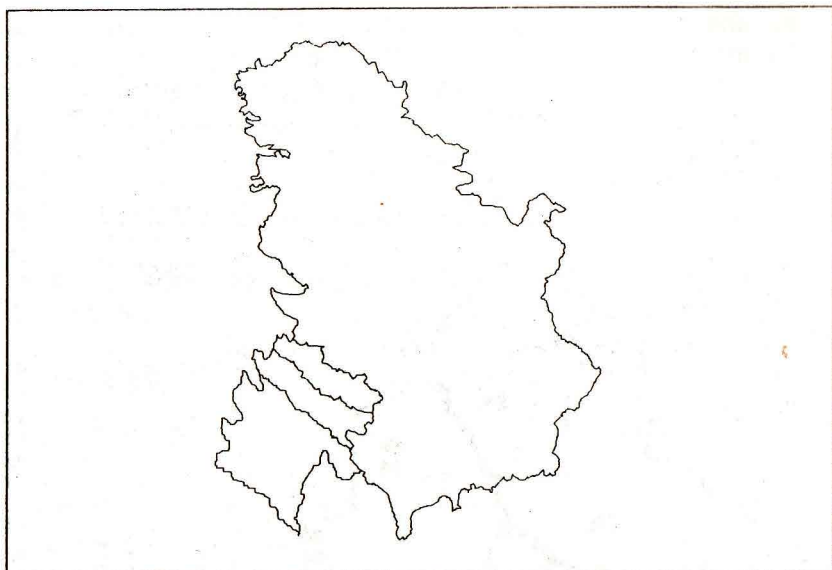
ETNICKA KARTA SANDZAKA - Prema zvaničnom popisu stanovništva iz 1991. godine

MESTO	Stanovništvo	Muslimana	%	MESTO	Stanovništvo	Muslimana	%
1. Pljevlja	39.638	6.999	17.7	6. Bj. Polje	55.145	22.970	41.7
2. Priboj	35.888	10.828	30.2	7. Tutin	34.664	32.788	94.6
3. N. Varos	21.812	1.857	8.5	8. N. Pazar	85.700	65.079	75.9
4. Prijepolje	46.516	19.935	42.9	9. Berane	45.662	11.782	25.8
5. Sijenica	33.584	25.628	76.8	10. Rozaje	22.877	20.044	87.6
				11. Plav	19.313	11.250	58.3

Izvor: Informacioni centar Srpskog Sabora Beograd

SLIKA 4: Srpske i crnogorske opštine sa muslimanskim stanovništvom

SLIKA 5: Oblast potencijalnog kriznog područja

MOGUĆNOSTI ZA PREVAZILAŽENJE PROBLEMA NA KRIZNIM STRATEŠKIM TAČKAMA I POTENCIJALNIM KRIZNIM PODRUČJIMA

Savezna Republika Jugoslavija ima znatno komplikovanije okruženje nego njena prethodnica SFR Jugoslavija. Pre svega, nekadašnje socijalističke države – Mađarska, Rumunija, Bugarska i Albanija, stvaranjem „novog svetskog poretka“, odnosno ujedinjenjem Nemačke i promenom sopstvenog političkog sistema, značajno su izmenile svoju spoljnopolitičku poziciju, pa se i njihov geostrateški položaj mora posmatrati u sasvim drugom kontekstu.

Mađarska će u novim uslovima znatno ojačati svoju spoljnopolitičku poziciju. Ostala je u istim granicama, a ekonomska pozicija će joj verovatno jačati, jer ima indicija da će se sve više vezivati za „Nemačku ekonomsku interesnu sveru“, odnosno za tzv. zemlje srednje Evrope i veliku i moćnu Nemačku, zatim Austriju, Sloveniju i Hrvatsku, Češku i Slovačku. U neposrednom okruženju Mađarske pojavile su se državne tvorevine koje su joj ekonomski slične ili slabije. S obzirom na to da će nekim novim državama biti potrebno vreme da se ekonomski stabilizuju (Slovačka i Češka) i vojno konstituišu (Hrvatska, Slovenija, BiH), a zahvaljujući i novom rasporedu snaga na Balkanu i u srednjoj Evropi, politički, vojni i geostrateški položaj Mađarske, na posredan način, dobio je mnogo veći značaj. Takođe, u novim uslovima ni

ekonomska pozicija Budimpešte nije beznačajna. Pre svega, Mađarskoj nije problem da se priključi tzv. srednjoevropskoj ekonomskoj zoni Nemačke. Upravo zbog toga, Berlin će u narednom periodu verovatno pokazati naglašen interes za uključivanje Mađarske u Evropsku zajednicu.

Raspad potencijalno snažnih država, Čehoslovačke i Jugoslavije, omogućiće Budimpešti da, zavisno od sopstvenih političkih procena ili interesa, politički direktnije postavi pitanje statusa mađarske nacionalne manjine u Slovačkoj, SR Jugoslaviji, rumunskoj Moldaviji, u Međumurju itd. Ti pritisci Budimpešte biće verovatno pojačani, jer su neke od tih zemalja sada ekonomski i vojno slabije nego pre ujedinjenja Nemačke i raspada Sovjetskog Saveza.

Rumunija u novim međunarodnim geostrateškim odnosima ima mogućnost za proširenje, ali i za gubitak određenih teritorija. Zavisno od raspleta situacije na prostorima nekadašnjeg SSSR-a, Moldavija bi, u određenim političkim, ekonomskim i istorijskim okolnostima, mogla da pristupi Rumuniji, a Transilvanija (odnosno Erdelj), iz istih razloga, mogla bi politički da se otcepi od Rumunije i priključi Mađarskoj. U svakom slučaju, ukoliko ostane u sadašnjim granicama i zadrži pozitivan ekonomski rast (koji je evidentan), i ukoliko zadrži političku mudrost nemešanja u neku vojnu avanturu u Moldaviji, Rumunija bi u novim uslovima mogla da popravi svoju spoljnopoličku poziciju. Ako Moldavija dobije veću autonomiju, ili državnu samostalnost i mogućnost za teritorijalno priključenje Bukureštu, Rumunija bi mogla da bude na Balkanu ono što je nekada bila Jugoslavija: ekonomski nedovoljno razvijena, ali potencijalno snažna država.

Bugarska je postala spoljnopolički agresivna posle raspada Jugoslavije, najuticajnije balkanske države, i ponovnog pokretanja pitanja Makedonije, koje je za nju veoma aktuelno. Neka jača aktivnost Sofije u vezi s tim za sada nije moguća zbog potencijalnog kvarenja dobrosusedskih odnosa s Atinom, a i zbog jačanja Turske, pa Sofija mora obratiti pažnju na sopstvene teritorije na istoku. Međutim, ciljevi Bugarske u uslovima „novog svetskog poretka“ veoma su veliki, što ona i ne krije. Pre svega, Bugarska želi u Savet Evrope, a sve su glasniji zahtevi i za ulazak u NATO, ZEU i Evropsku zajednicu.

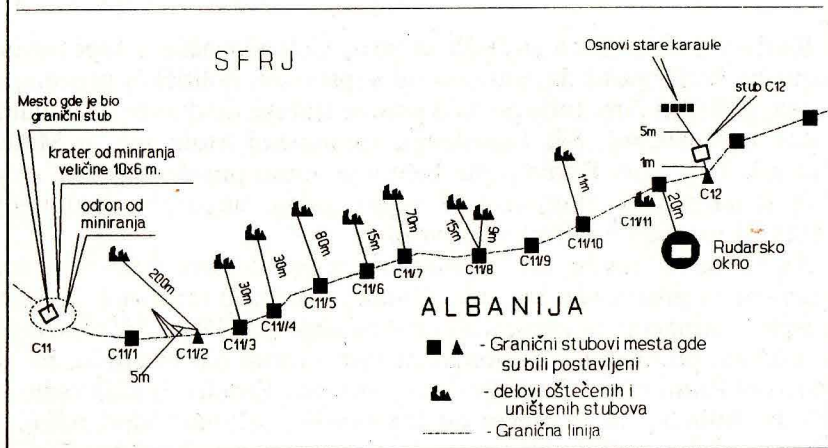
Albanija je sused sa kojim će SR Jugoslavija morati da vodi posebno opreznu spoljnu politiku. Pre svega, radi se o potpuno novoj susednoj zemlji. Jer, Albanija više nije „izolovano ostrvo“, u Evropi, već interesantna zemlja za gotovo sve evropske sile, a naročito za Italiju, zbog izuzetnog geostrateškog položaja na samom ulazu u Otrant. Nova albanska država imaće u narednom periodu mnogo zadataka. Pre svega, izvlačenje zemlje iz ekonomske i privredne zaostalosti, otvaranje za strani kapital, veće zapošljavanje itd. Međutim, prvi politički zadatak Albanije jeste „što jače“ vezivanje zapadne Makedonije i Kosova i

SKICA UNIŠTAVANJA I RUŠENJA GRANIČNIH STUBOVA

Dana 18/19.11.1991. od Maja Baruca do Maja Kacina

(područje Djakovice)

IZVOR: "POLITIKA" 12. IV 1992.

SLIKA 6: Porušene granične postaje na jugoslovensko-albanskoj granici

Metohije za svoju državu. U vezi s tim, treba posmatrati i novu doktrinu albanskog rukovodstva „o srastanju jednog naroda u dve države“, koja je politički veoma agresivna, a konkretno se izražava uklanjanjem, rušenjem i uništavanjem jugoslovenskih graničnih oznaka na albansko-jugoslovenskoj granici.

Treba očekivati da će sa slabljenjem ekonomske napetosti u državi i jačanjem „dobrosusedske saradnje“ s Grčkom i, posebno, Italijom jačati albanski pritisak na te prostore, da će u budućem periodu sve biti podređeno tom cilju i da će Albanija saradnju sa nekim zapadnim zemljama uslovljavati njihovom podrškom tog interesa Tirane.

Italija, koja je posle Nemačke i Francuske najuticajnija zemlja EZ, postala je tokom protekle decenije jedna od ekonomski najjačih zemalja sveta. Na prostoru Balkana može se očekivati jači pritisak Rima na područje Istre i Dalmacije. U Istri će, u narednom periodu, Rim postaviti pitanje zaštite svoje nacionalne manjine,⁷ a u Dalmaciji će ponuditi Hrvatskoj mogućnost stacioniranja svojih pomorskih baza „kao vid zaštite Zagreba od neke eventualne buduće agresije“. Na prostoru južnog Jadrana za Italiju je sada, umesto saradnje s nekadašnjom jugoslovenskom ratnom mornaricom, značajnija, zbog Otranta, saradnja s mornaricom Albanije. Međutim, Rim će i zbog drugih razloga nastojati da saradnju sa Tiranom učini što prisnijom. Pre svega,

⁷ „Corriere della sera“, Rim, 14. jun 1992.

nastojace da prvi plasira svoj kapital u novu Albaniju, a zatim da, preko nje, politički proširi svoj uticaj na prostor Podunavlja i da, u nekom novom evropskom pravnom poretku, učini čak i „legalno“ neku vojnu intervenciju na tom prostoru.

Austrija više nije neposredni sused Jugoslavije, ali će njen politički pritisak biti verovatno jači nego do sada. S jakim Berlinom i Budimpeštom u usponu, Austrija će biti veoma značajan činilac na ovim prostorima, a Beč će taj uticaj nastojati da proširi i pojača.

Novi neposredni susedi SR Jugoslavije su i nekadašnje jugoslovenske republike Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Makedonija.

Sa *Republikom Hrvatskom* SR Jugoslavija u doglednoj budućnosti ne može da računa na razvoj prijateljskih odnosa. Takav stav proizilazi iz činjenice da problemi krajina nisu rešeni i da tek predstoji političko-pravno rešavanje njihovog statusa, i to prema volji stanovništva tih područja. Međutim, uspostavljanje saobraćajnih i komunikacijskih veza značajnije je za Republiku Hrvatsku nego za SR Jugoslaviju. Naime, izgradnjom saobraćajnice Subotica–Dimitrovgrad SR Jugoslavija će rešiti pitanje komunikacija severozapad–jugoistok,⁸ dok Republika Hrvatska mora biti zainteresovana za otvaranje auto-puta Zagreb–Beograd i železničke linije na istom pravcu ukoliko želi da reši pitanje sopstvene komunikacijske veze sa jugoistokom tog dela Evrope.

Bosna i Hercegovina bi za SR Jugoslaviju mogla biti veća potencijalna opasnost od Republike Hrvatske, pre svega zbog neposredne granice sa Sandžakom i, posredno, veze sa prostorima Kosova i Metohije. Savezna Republika Jugoslavija će naročitu pažnju morati da obrati na buduću obnovu aerodroma u Sarajevu, Mostaru, Tuzli i eventualno Bihaću. Naime, za Beograd će biti značajno da li će se u tim gradovima obnoviti samo civilni, samo vojni ili aerodromi za obe funkcije. Ta republika je značajna i stoga što u njoj većinu populacije čine muslimani. Ako se uzme u obzir činjenica da je muslimanska veroispovest preovlađujuća i na prostoru Kosova i Metohije, odnosno Sandžaka, kao i da je položaj Turske znatno ojačao posle raspada SSSR-a i formiranja nekih azijskih muslimanskih država, može se zaključiti da se SR Jugoslavija u novim uslovima našla u značajnijem neposrednom i posrednom muslimanskom okruženju.

Makedonija je „ključ južnog dela Balkana“. Naime, za prostor te nekadašnje jugoslovenske republike naglašeno su zainteresovani svi njeni susedi: Bugarska, Albanija, Grčka i Jugoslavija:

– Bugarska priznaje makedonsku državu, ali ne i makedonski narod. Sofija očekuje da će proširenjem EZ granica između Bugarske

⁸ Osim toga, 1992. godine puštena je u promet rečna komunikacija Rajna–Majna–Dunav. Time je uspostavljena direktna vodena veza između zemalja severne, srednje i jugoistočne Evrope. Kanal omogućava luci Beograd da postane jedna od najprometnijih i najrazvijenijih evropskih rečnih luka.

i Makedonije prestati da postoji, što mnogi političari u Sofiji zovu „prirodnim ujedinjenjem“;

- Albanija pokazuje isti interes za prostor zapadne Makedonije kao i za Kosovo i Metohiju. Tirana se u slučaju samostalnosti Makedonije sigurno neće odreći aspiracija prema njenim zapadnim prostorima;

- Grčka ne može prihvatiti ime Makedonija, jer bi stvaranje države koja se s njom neposredno graniči pod takvim imenom dovelo u pitanje celokupan prostor oko grčke luke Solun;

- Jugoslavija je zainteresovana za što bolji status svog stanovništva u eventualno samostalnoj Makedoniji. Takođe, za Jugoslaviju ja značajna i komunikacija Beograd–Solun–Atina, koja jednim delom prelazi preko makedonske teritorije.

Čini se da bi makedonski narod bolje zaštitio svoje interese ponovnim priključenjem SR Jugoslaviji, bez obzira na to da li bi ta zajednica bila izgrađena na federativnim ili konfederativnim principima.

MOGUĆNOSTI ZA PREVAZILAŽENJE PROBLEMA

Savezna Republika Jugoslavija formirana je u teškim uslovima neposrednog ratnog okruženja, ekonomske blokade i socijalnih problema. Međutim, da bi nova država mogla da ojača svoj položaj ekonomski prioriteti treba da budu vezani za izgradnju kapaciteta pomoću kojih bi se značajnije osamostalila, ali i njeni prostori učinili važnim za susedne zemlje, kao i za zemlje u širem evropskom okruženju. Ti neposredni ekonomski problemi vezani su za izgradnju naftovoda i saobraćajnice Beograd–Novi Sad–Subotica–Budimpešta i Niš–Vranje–Skoplje–Solun. Izgradnjom tih strateških prioriteta bio bi rešen problem hrane, energije i sirovina, a oslobodio bi se i pravac zapad–istok i nova država usmerila na mnogo racionalniji pravac sever–jug–jugoi–stok. Istovremeno, ostvarenjem tih projekata značajno bi se umanjio nedostatak naftnih derivata, a izgradnjom komunikacijskih veza prostor SR Jugoslavije vezao bi komunikacijske linije Budimpešta–Solun–Atina, Zagreb–Sofija–Ankara–Atina, zatim Sarajevo–Niš–Sofija–Istanbul, Sarajevo–Bukurešt itd.

Kada se radi o potencijalnim tačkama napetosti – Prevlaci i Ulcinju, Prevlaka je problem koji se mora rešiti političkim pregovorima, jer je za SR Jugoslaviju neprihvatljiva mogućnost njenog vezivanja za Republiku Hrvatsku. Pitanje Ulcinja je složenije, i mora se rešavati postepenim uspostavljanjem narušene demografske ravnoteže na tom prostoru. Sandžak, potencijalno krizno područje Jugoslavije, mora komunikacijski jače da se poveže s Užicom i rejonima zapadne i centralne Srbije, dok su na Kosovu i Metohiji neki koraci u prevazilaženju napetosti već učinjeni, ali se moraju nastaviti.

Za SR Jugoslaviju u sadašnjem geopolitičkom okruženju izuzetno su značajne teritorije pod zaštitom Ujedinjenih nacija, tzv. ružičaste zone. U Hrvatskoj, ne računajući teritoriju zapadne krajine, istočna krajina (opštine Vukovar, Beli Manastir itd.) ima veliki bezbednosni značaj. Naime, između SR Jugoslavije i Republike Hrvatske stvorena je tzv. tampon-zona, pa su u uslovima građanskog rata, uz doslednu primenu Povelje UN, isključene provokacije Republike Hrvatske u vidu ubacivanja terorističkih grupa na prostor SR Jugoslavije, pa čak i bombardovanje njenih naselja.

U Bosni i Hercegovini značaj ružičastih zona imala bi teritorijalna kantonizacija, jer bi u tom slučaju kantoni sa srpskim i crnogorskim stanovništvom činili zaštićene teritorije i bili garancije za opstanak stanovništva, a za to je Jugoslavija veoma zainteresovana u uslovima formiranja novih samostalnih država.

Slična je situacija i s potencijalnim kriznim tačkama na području SR Jugoslavije. Na primer, čak i u slučaju da na osnovu političkog dogovora Prevlaka ostane u SR Jugoslaviji, neposredna blizina državne teritorije i vojnih snaga Republike Hrvatske činili bi stalnu političku opasnost za tu pomorsku bazu. Međutim, moguće je formiranje tzv. Dubrovačke republike, koja bi bila više samostalna kao turistički centar, a ekonomski bi bila vezana za Republiku Hrvatsku i SR Jugoslaviju. Taj turistički prostor bi fizički razdvojio prostor SR Jugoslavije i Republike Hrvatske, što bi značajno smanjilo političku i vojnu „temperaturu“ oko Prevlake. Kada se radi o Ulcinju,⁹ Sandžaku, Kosovu i Metohiji čini se da je, u novostvorenoj situaciji na Balkanu, bliska realnosti svojevremeno izražena ideja o vojnom pojasu uz albansku granicu. Naime, neke vojne škole, političke i ekonomske ustanove sa prostora centralne Srbije, Vojvodine i Beograda mogle bi se locirati na tom prostoru. Time bi se doprinelo ujedinjavanju demografske strukture stanovništva i, istovremeno, obezbedila sigurnost manjinskom stanovništvu. U narednom periodu, ako bi se obezbedila povoljna ekonomska i pravna rešenja, na tu teritoriju bi se moglo vratiti i stanovništvo koje se iseljavalo proteklih decenija.

Zaključna razmatranja

Raspad nekadašnje SFR Jugoslavije ne može se posmatrati izvan balkanskog, odnosno istočnoevropskog prostora. Ujedinjenje Nemačke, raspad Sovjetskog Saveza i Jugoslavije donedavno su u međunarodnim

⁹ Iako se o Ulcinju kao potencijalnoj tački napetosti ne govori mnogo, gotovo je sigurno da bi se u nekoj eventualnoj krizi na tlu sadašnje SR Jugoslavije postavilo i pitanje novog statusa tog grada. U sadašnjim uslovima, gradonačelnik Ulcinja Mehmed Barthija „zadovoljio“ se samo pokušajem da izjednači srpsko stanovništvo u krajinama s albanskim stanovništvom na prostoru Ulcinja. Objašnjavajući položaj albanskog stanovništva u Ulcinju, on je, 15. maja 1992, pariskom listu „Le Figaro“ izjavio: „Naš se položaj ne razlikuje od položaja Srba u Krajini“.

odnosima smatrani „malo verovatnim“. Ipak, ti događaji su se desili u samo nekoliko poslednjih godina. Jedna od politički veoma stabilnih zemalja – Jugoslavija, politički, ekonomski i teritorijalno se raspala. Sovjetski Savez, jedna od dve neprikosnovene supersile, takođe se raspao, kao i češko-slovačka federacija. U takvim okolnostima nameće se pitanje gde je kraj nestajanju država koje znamo od kraja Drugog svetskog rata.

Neki posmatrači su spremni da sadašnju situaciju u Evropi i Jugoslaviji uporede s vremenom koje je prethodilo Drugom svetskom ratu. Međutim, slika Evrope, pa i sadašnjih jugoslovenskih prostora, istorijski je bliža vremenu tzv. velike istočne krize. Istorija je ostavila podatke da su se tadašnje velike sile: Francuska, Pruska, Austrougarska, Velika Britanija, Rusija i Turska, borile za tzv. tursko nasleđe. Balkan je tada bio područje interesnih sfera Rusije i Austrougarske. Sada su Austrougarska i Pruska istorijska prošlost, ali su postale veoma ambiciozne Austrija i Mađarska na prostoru Podunavlja, zatim imamo ojačalu Nemačku, kao i Italiju, a na političku scenu ponovo izlazi Rusija, kojoj je nametnut rivalitet s Ukrajinom, iz čega se može izroditi neki novi krimski rat. Evropljani su istovremeno zadivljeni i uplašeni ponovnim zamahom Nemačke, pa još uvek ne obraćaju pažnju na potencijalnog džina – Tursku, kojoj bi novi međunarodni odnosi i raspad Sovjetskog Saveza mogli doneti mnogo koristi. Nekadašnje republike južnog dela SSSR-a: Azerbejdžan, Kirgizija, Kazahstan, Uzbekistan i Turkmenija, u novim uslovima sopstvenog državnog osamostaljivanja traže „prirodne saveznike“. U takvim okolnostima Ankara nastoji da se na razne načine prikaže kao „pravi prijatelj i prirodni saveznik“ tih novoformiranih zemalja.¹⁰

Balkan se u novim uslovima našao između nemačkog ekonomskog prodiranja preko Austrije i Mađarske u prostore srednje Evrope i severozapadnog Balkana, i verskog i kulturnog prodiranja Turske prema jugoistočnim i centralnim prostorima Balkanskog poluostrva. Situaciju na Balkanu, pored građanskog rata u nekadašnjoj Jugoslaviji, komplikuju i pojedini međudržavni problemi. Tako je, na primer,

¹⁰ U vezi s tim, nedavno je oko 60 miliona gledalaca bivših muslimanskih zemalja SSSR-a videlo test-znak „inter-turk“ satelitskog programa. Signal je najavio skoriji početak četvoročasovnog dnevnog programa turske televizije, koja će medijski pokriti prostor šest muslimanskih zemalja. Istovremeno, ministarstvo obrazovanja Turske uveliko štampa tri miliona latiničnih bukvara na turskom jeziku za potrebe tih novih zemalja. U Azerbejdžan je već poslato 20.000 Kurana na turskom jeziku, dok je u pripremi novi kontingent od takođe 20.000 komada. Zemljama bivšeg SSSR-a odobreno je 200 stipendija za školovanje na univerzitetima u Turskoj. Protokoli o bilateralnoj saradnji su potpisani, a uspostavljena su i diplomatska predstavništva s kulturnim centrima. Turska i muslimanske republike bivšeg SSSR-a time su započele „bratski savez“ na svim poljima prema dogovoru o „novoj ulozi Turske“. Turski premijer Demirel nedavno je izjavio da se „turski svet danas prostire od Jadrana do Kineskog zida“, vešto interpretirajući da se „Turska raspadom SSSR-a povećala premda su njene granice ostale iste“.

Rumunija veoma nezadovoljna lokacijom pojedinih bugarskih elektrana uz rumunsko-bugarsku granicu, a Jugoslavija, Grčka i Bugarska mogle bi u bliskoj budućnosti da pokvare svoje međudržavne političke odnose zbog Makedonije. Međutim, sve one bi mogle da imaju problema sa Turskom. U međuvremenu, Atina i Ankara se već više decenija spore oko egejskog i kiparskog problema, a Bugarska ima problema s turskom nacionalnom manjinom u svojim jugoistočnim delovima. Ankara u poslednje vreme pokazuje naglašeno interesovanje za vojnu intervenciju u Bosni i Hercegovini, a u budućnosti će verovatno pokazati takav interes i za prostor Sandžaka, odnosno Kosova i Metohije.

Dakle, neke balkanske zemlje, zahvaljujući takvom razvoju međunarodnih odnosa, našle su se između „povećanog rimokatoličkog i muslimanskog faktora“, odnosno „germanskog“, sa severozapada (Nemačka i Austrija, sa Slovenijom, Hrvatskom, Mađarskom...), i jugoistočnog bloka (Turska i novoformirane muslimanske zemlje bivšeg SSSR-a, kojima se mogu priključiti još neke zemlje regiona). Pitanje je mogu li neke zemlje Balkana, zarad „severozapadnih i jugoistočnih opasnosti“, da prevaziđu svoje netrpeljivosti i kakvi su izgledi da Rumunija, Bugarska, Grčka, Jugoslavija, Makedonija i neke druge evropske zemlje izbegnu iskušenja „novog svetskog poretka“. Odgovor na ta pitanja umnogome će zavisiti i od ishoda jugoslovenske krize.